

Джеймс Джойс ЕВЕЛІНА¹

ОПОВІДАННЯ

Переклад з англійської та коментар
Елла ГОНЧАРЕНКО (Дніпропетровськ)

Вона сиділа біля вікна, спостерігаючи, як вечір поступово заполоняє вулицю. Головою вона притулилася до фіранки, а в її ніздрях відчувався запах запиленого кретону. Вона почувала себе стомленою.

Всього кілька перехожих пройшли позв її вікно. Чоловік з останнього будинку повертається додому; вона чула, як

його черевики прогуляли по бетонному тротуару, а потім зашаруділи по шлаковій доріжці побіля нових червоних будинків. Колись там було поле, на якому вона щовечора гравалася з іншими дітьми. Потім якийсь чоловік із Белфаста купив це поле й набудував там будинків — вони не були схожі на іхні маленькі брунатні хатинки: вони були яскраві, муровані, з близкучим дахом. Всі діти з іхньої вулиці гралися на цьому полі — Дівайни, Воторси, Дані, маленький калічний Кью, вона, Евеліна, її брати та сестри. Але Ернест ніколи з ними не грався: він був надто дорослий. Її батько частенько ганяв їх із поля своєю терновою палицею; та малій Кью призвичайвся пильно стежити й гучно кричав, коли бачив, що наближається її батько. Все ж таки тоді вони, здається, були щасливі. Її батькові ще не було так недобре; та й маті була жива. Відтоді вже збігло чимало часу; вона, її брати й сестри — усі повиростали; а іхня маті померла. Тізzi Данн також померла, а Воторсам довелось повернутися до Англії. Все змінюється. І ось тепер вона сама збирається поїхати звідси, як і інші, покинути свій дім.

Дім! Вона обвела очима кімнату, роздивляючись всі ті, знайомі речі, які стільки років протирали від пороху раз на тиждень і щоразу дивувалася — звідки береться цей порох. Можливо, їй уже довіку не доведеться знову побачити всі ці знайомі речі, з якими вона ніколи не сподівалася розлучитись. І за всі ці роки їй так і не пощастило довідатися, як звуть священика, чия пожовкla фотографія висіла на стіні над розбитою фігармонією поруч із кольоровою літографією прохань до Благословленnoї Маргарити-Марії Алакок². Він був шкільним товарищем її батька. Всяк раз, коли показував цю фотографію якомусь гостю, її батько кидав недбало:

— Він тепер у Мельбурні.

Вона згодилася поїхати, покинути дім. Чи розумно це було? Вона намагалася обміркувати це питання з усіх боків. Тут, удома, вона принаймні має дах над головою та шматок хліба; тут є люди, яких вона знає усе життя, ті, хто про неї турбується. Авжеж, їй доводилося тяжко працювати, як удома, так і на роботі. Що казатимут про неї в крамниці³, коли їй стане відомо, що вона втекла з хлопцем? Можливо, скажуть — ото дурна; на її місце заступить інший, за оголошенням, Mіс Гейвен нарешті втішиться. Вона завжди чіплялася до неї, а надто, коли поблизу були люди, які могли все чути.

— Mіс Гід, хіба ви не бачите, що ці пані чекають?

— Виглядайте веселіше, міс Гіл, прошу вас.

Вона не зронить ані слізинки, коли звідти піде. Там, у її новому дому, в далекій незнайомій країні, життя не буде схожим на це. Там вона вже буде заміжня — вона, Евеліна. Люди ставитимуться до неї з повагою — не так,

як ставилися до її матері. Навіть тепер, коли їй уже за дев'ятнадцять, вона іноді побоюється батькової брутальності. Вона знала, що саме від цього жаху в неї так калатає іноді серце. Коли вони підростали, він ніколи не бив її так, як бив Гаррі та Ернеста, тому що вона була дівчинкою; але згодом він почав погрожувати їй і говорити, що не б'є її тільки заради її небіжчиці-матері. А зараз немає нікого, хто б її захистив. Ернест помер, а Гаррі, що працював у бізнесі, пов'язаному з оздобленням, завжди був у роз'їздах по країні. А крім того, їй уже було несила терпіти постійну гризоту за гроші суботніми вечорами. Вона завжди віддавала батькові всю свою платню,— сім шилінгів,— і Гаррі завжди надсилає, скільки міг, але морока була в тому, щоб отримати хоч якісь гроші від нього назад. Батько постійно нарікає, що вона розтринкує гроші, що в неї нема голови, що він не збирається віддавати їй тяжко зароблені ним гроші, щоб вона викинула їх на вітер, і казав багато чого такого іншого; суботніми вечорами в нього завжди був лихий настрій. Наприкінці він усе ж таки давав їй якісь гроші і тоді запитував, чи збирається вона купити щось на обід у неділю. Тоді їй треба було якомога хутчіше бігти до крамниць, чіпко тримаючи в руці чорного шкіряного гаманця, продиратися крізь натовп і повернутися пізно додому під тягарем провізії. Тяжка то була праця — опікуватися домом, родиною, дбати про те, щоб двоє малих дітей, які були на її плечах, щодня вчасно пішли до школи і вчасно попоїли. То була тяжка праця — тяжке життя, але тепер, коли вона нарешті вирішила поїхати, це життя зовсім не здавалося їй таким уже безнадійним.

Вона збиралася спробувати іншого життя з Френком. Френк був дуже добрий, мужній, щирий. Вона поїде з ним вечірнім пароплавом⁴, стане йому дружиною й житиме з ним у Буенос-Айресі*, де в нього є дім, що чекає на неї. Як добре запам'ятала вона першу зустріч із ним; він наймав кімнату в одному будинку на головній вулиці, де вона часто бувала. Здається, це було лише кілька тижнів тому. Він стояв біля воріт, його кашкет зсунувся на потиличу, а чуб спадав на бронзове обличчя. Потім вони познайомилися. Він зустрічав її біля крамниць та проводжав додому. Він запросив її подивитися «Циганочку»⁵, і вона почувала себе такою гордою, коли сиділа поруч з ним у театрі на таких незвичних для неї місцях. Він дуже захоплювався музикою і трошки співав. Люди знали, що він упадає за нею, й коли він співав про дівчинку, що кохає моряка⁶, вона завжди відчуvalа в душі приємне збентеження. Він любив жартома називати її Маківкою. Спочатку вона просто втішалася тим, що має хлопця, і тільки згодом він став подобатися їй. Він багато розповідав про далекі країни. Він почав працювати юнгою за фунт стерлінгів на місяць на пароплаві лінії Ален⁷, який ходив до Канади. Він пе-

ЕВЕЛІНА, ОДНА З ДУБЛІНЦІВ

Передмова перекладача

Сама історія створення «Дублінців» (1904 — 1907) віддзеркалює процес формування Джеймса Джойса як письменника етапного. Він задумав деяку єдність, цикл зі спільними для всіх оповідань змістово-формальними характеристиками, який у процесі створення розростався — 10, потім 12, потім 14 творів, — але не втрачав своєї зв'язності. Цю зв'язність підкреслює сам Джойс у листах 1905 — 1907-х рр.: «оповідання, аранжовані у визначеному порядку», які об'єднують стиль «скрупульзної єдності; це «глава моральної історії моєї країни».

У збірці оповідань «Дублінці» (1914), до якої входить і «Евеліна», йдеться про «параліч», що розбив Ірландію, центром якого Джеймс Джойс вважає Дублін. Щоб описати його, Джойс поєднує ретельну вірність «натурі» з власною емоційно-моральною її оцінкою. Проте ця оцінка ніде прямо не формулюється, не декларується. Вона проглядає лише в характері мовлення персонажів збірки. Персонаж Джойса «вільний» від тиску суспільних обставин та часу, його внутрішнє життя, його спонуки та вчинки несподівані й непрояснені — як для нього самого, так і для автора. Такий герой окреслюється в багатьох оповіданнях джойсівського циклу. Особливо яскраво це

релічував їй назви пароплавів, на яких служив, та назви різних ліній. Він ходив через Магелланову протоку й розповідав їй усікі історії про жахливих патагонців. Як він їй пояснив, тепер він пустив коріння в Буенос-Айресі, а на батьківщину приїхав тільки в відпустку. Певна річ, що її батько про все довідався її заборонив її навіть згадувати при ньому про хлопця.

— Знаю я цих моряків,— сказав він.

Якось він посварився з Френком, і відтоді їй доводилося бачитися зі своїм коханим таємно.

На вулиці сутеніло. Білі плями двох листів на її колінах розпливилися. Один був до Гаррі; другий — до батька. Ернест був її улюбленицем, але Гаррі вона теж любила. Вона помітила, як за останній час постарів батько; він сумуватиме за нею. Іноді він буває добрий. Нещодавно, коли вона занедужала й пролежала цілий день, він прочитав їй оповідання про привиди і приготував їй грінки. А колись давно, тоді як ще була жива їхня маті, вони всі їздили на пікнік у Гіл-Гаут⁸. Вона пам'ятала, як батько надів материн капелюшок, щоб на смішити дітей,

Її час минав, а вона все сиділа біля вікна: головою притулилася до фіранки та вдихала запах кретону. Десь здалеку було чути, як грає вулична катеринка. Вона знала мелодію. Дивно, що ця музика лунає саме в цей вечір, ніби щоб нагадати їй про обіцянку, яку вона дала матері, обіцянку бути господиною в домі якомога довше. Вона згадала останню ніч перед смертю матері; вона знову побачила себе в задушливій кімнаті, що була з протилежного боку сіней, а з вулиці тоді долинала сумна італійська пісенька. Шарманщику дали шість пенсів і звеліли забратися геть. Її згадалось, як батько повернувся в кімнату, де лежала хвора, і сказав:

— Клятушці італійці!⁹ І сюди прителіпались!

Перед нею, замисленою, постала картина жалюгідного життя матері, її вона мов заціпніла, уявивши собі це життя, заповнене щодennими жертвами, життя, яке скінчилося божевіллям. Вона затремтіла, знову почувши материн голос, яка тупо повторювала:

— Derevaun Seraun! Derevaun Seraun!¹⁰

Евеліна підхопилась на ноги, раптом відчувши жах. Тікати! Вона повинна звідси втекти! Френк порятує її. Він дасть їй життя, а можливо, й кохання. Бо вона хоче жити. Чому вона мусить бути нещасною? Вона має право на щастя. Френк обійме її, пригорне і захистить! Він порятує її.

***

Вона стояла серед метушливого натовпу на пристані Норт Вол¹¹. Френк тримав її за руку, і вона чула, що він розмовляє з нею, знову й знову розповідає про їхню подорож. На пристані було багато солдатів із брунатними

подано в «Евеліні» — оповіданні, переклад якого ми пропонуємо українському читачеві. Здається, ніби історія Евеліни, пригніченої всім своїм оточенням, полонянки сірого, безплідного життя, своєї жалюгідної оселі, тяжкої праці, деспотичного батька, — це характерний для класичного реалізму образ «маленької людини» та її долі. Але характер та реакції Евеліни прориваються за межі поясненного типового, внутрішньологічного; не все тут можна пояснити обставинами, як це робили класики. Доля запропонувала їй вихід; вона розуміє, що Френк — не просто прихильник, що це її шанс вирватися, замінити животіння на життя: «Він порятує її». Паралельно з історією надії розвивається історія страху: якщо вона не вирветься, її чекає божевілля і смерть. Чому ж тоді Евеліна раптово, несподівано для самої себе і для читача, відмовляється від порятунку? Чи не тому, що Джойс навмисне створив образ жертвової вівці, «вівці в кошарі»? Ці та інші питання й треба розв'язати читачеві в процесі інтелектуального читання.

Ми намагалися відтворити стилістику оповіді, що будується як «внутрішня мова» Евеліни. Треба було зберегти інтонацію, просту лексику, повтори одних і тих самих слів. Це не недбалість автора, а особливість мислення Евеліни. Розкрита душа Евеліни — перед читачем. І, як завжди у Джойса, не хто інший, як читач повинен вирішити, що саме він побачив.

валізками. Через широкі двері павільйону вона вихопила поглядом чорну масу пароплава, який стояв біля причалу, з яскраво освітленими ілюмінатами. Вона нічого не відповідала Френкові. Вона відчувала, як збліди й похололи її щоки, і, заблукавши в своєму розпачі, як у лабіринті, стала благати Бога, щоб Він указав їй шлях, указав, у чому її обов'язок. Пароплав видав у тумані довгий прощальний гудок. Якщо вона зараз поїде, то вже завтра буде з Френком у відкритому морі, на дорозі до Буенос-Айреса. Квитки вже куплено. Чи може вона відступити назад після того, що він зробив для неї? Цей розпач викликав нудоту в усьому тілі, а її уста ворушилися, безмовно проказуючи палку молитву.

Дзвінок ударив у серце. Вона відчула, як він стиснув її руку:

— Ходімо!

Усі моря світу завикували в її серці. Він тягне її в безодню; він утопить її. Вона вхопилася обіруч за залізні поручні.

— Ходімо!

Hi! Hi! Hi! Це неможливо! Її пальці судомно вчепилися в поручні. Посеред розбурханих морів вона почула розпачливий зойк.

— Евеліно! Еви-і-і!

Він кинувся на трап і кликав її за собою. Хтось grimнув на нього, щоб він скоріше проходив, а він усе кликав і кликав її. Вона обернула до нього бліде обличчя, пасивна, схожа на безпорадну тварину. Її очі дивились на нього, але не впізнавали його, в них не було ані кохання, ані прощання, ані життя.

ПРИМІТКИ

¹ Оповідання було вперше опубліковане в «The Irish Homestead» («Ірландська Садиба») 10 вересня 1904 року. Шодо його назви, то Дон Гіффорд, відомий англійський критик та літературознавець, посилається на оповідання Томаса Мура «Будуар Евеліни». Але Теренс Браун привертає нашу увагу до того факту, що славнозвісний анонімний вікторіанський роман мав таку саму назву; в тому романі героїня має сексуальні стосунки зі своїм батьком. Браун припускає іронію у виборі Джойсом назви свого оповідання.

² Благословенна Маргарита-Марія Алакок — французька черниця 1647 — 1690 рр., яка мала видіння святого серця Ісуса. Її було канонізовано 1864 року, і відтоді до її імені додається епітет «благословенна». Прохання, про які йдеться в оповіданні, — це прохання про добробут, мир у домі, спасіння в земному житті та прощення і вічне раювання після смерті. З 1920 року вона стала відомою як свята Маргарита-Марія Алакок.

³ Йдеться про крамницю, де працювала Евеліна.

⁴ Тобто пароплавом, який щовечора віходить із Дубліна до Ліверпуля.

^{*} Дослідники нагадують, що «поїхати до Буенос-Айреса» в сленговому мовленні тих років мало значення «літи на панель». Так що, можливо, Френк і не був таким уже ширим; що тоді чекало на Евеліну? Суто мовними засобами Джойс створює різні варіанти можливого розвитку сюжету.

⁵ «Циганочка» — трьохактна опера ірландського композитора Майкла Вільяма Болфа (1808 — 1870). В опері йдеться про дівчину Арлін, дочку шляхетного купця, яку викрали цигани й яка виростла красунею та вийшла заміж за висланого шляхтича. Шляхетне походження дівчини стає відомим, і опера має шасливий кінець.

⁶ Популярна пісня англійського композитора Чарлза Дібдіна (1745 — 1814 рр.).

⁷ Лінія Ален — пароплавна компанія, заснована в Ліверпулі; забезпечувала обслуговування Тихоокеанського узбережжя Північної Америки через Буенос-Айрес та міс Горн.

⁸ Гіл-Гаут — невеличке високогір'я на південний схід від Дублінської затоки.

⁹ Відсоток імміграції італійців до Ірландії був дуже низьким, тут, певно, висміюється цей вибух гніву батька Евеліни.

¹⁰ Неясна та перекрученна гельська фраза, яка, певно, означає «кінець задоволення — біль», або «кінець пісні — це нестяжне божевілля». Остання фраза цілком передає суть спогадів Евеліни про матір.

¹¹ Норт Вол — причал на південному березі річки Ліффі на сході міста, з якого нічні пароплави відпливають до Ліверпуля.